

Dr hab. Bożena Koredczuk, prof. UW
*Instytut Informatyki i Bibliotekoznawstwa,
Uniwersytet Wrocławski, Polska*

Rola książki i bibliotek w utrzymaniu tożsamości kulturowej wybranych mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Przegląd badań

Wstęp

Mniejszości narodowe i etniczne we współczesnym państwie narodowym, jakim jest Polska, szczególnie po 1989 r. zajmują poczesne miejsce i coraz częściej inspirują do badań ludzi nauki, bowiem w okresie PRL-u te grupy i problematyka z nimi związana była mało widoczna na forum publicznym i nieobecna w świadomości większości społeczeństwa polskiego. Sytuacja grup etnicznych, a szczególnie mniejszości narodowych uległa zmianie po transformacji ustrojowej, wówczas to w naszym kraju rozpoczął się proces demokratyzacji, który spowodował „odrodzenie etniczne” i przyczynił się do zwiększenia zainteresowania, głównie w badaniach naukowych, tą tematyką¹. Podjęli ją szczególnie historycy, prawnicy, antropolodzy, językoznawcy, ale też coraz częściej badacze książki i bibliotek. Wpłynęło to na częstsze organizowanie seminariów, wystaw, wydawanie publikacji czy folderów poświęconych tej pomijanej przez

¹ Nie sposób zaprezentować tu obszerną literaturę dotyczącą mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Wymieniamy tylko niektóre prace: Łodziński Sławomir, *Równość i różnica: mniejszości narodowe w porządku demokratycznym w Polsce po 1989 r.*, Warszawa 2005; *Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji*, red. Elżbieta Michalik, Henryk Chałupczak, Lublin 2006; *Mniejszości narodowe w Polsce*, red. Zdzisław Kurcz, Wrocław 1997; Chałupczak Henryk, Browarek Tomasz, *Mniejszości narodowe w Polsce: 1918–1995*, Lublin 2000; Jagiełło Michał, *Mniejszości narodowe w Polsce, Zamość 2001*; *W poszukiwaniu ładu wielokulturowego: mniejszości narodowe w Polsce a wyzwania integracji europejskiej*, red. Lech M. Nijakowski, Warszawa 2001; *Mniejszości narodowe w Polsce: praktyka po 1989 r.*, red. Bogumiła Berdychowska, Warszawa 1998; *Żydzi i judaizm we współczesnych badaniach polskich*, t. 1-6, Kraków 1997–2017; Wąsowicz Mirosława, *Białorusini, Litwini, Ukraińcy w Polsce*, Opole 1996; Grygajtis Krzysztof, *Etos sąsiedztwa. Mniejszości narodowe w III Rzeczypospolitej (Ukraińcy, Łemkowie, Niemcy, Białorusini, Litwini)*, Częstochowa 2004, http://dlibra.bg.ajd.czest.pl:8080/Content/2870/Pedagogika_13_139.pdf [dostęp: 18.05.2018].

władze PRL, a bogatej i ciekawej problematyce². W niniejszym przeglądzie badań skoncentrowano się wyłącznie na analizie publikacji omawiających *stricte* organizację i funkcjonowanie systemu książki: ruchu wydawniczego, księgarstwa, bibliotekarstwa i czytelnictwa, jak też jego znaczenie w integracji i budowaniu tożsamości mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Świadomie pominięto wiele prac, w których tylko marginalnie wspomina się o tych zagadnieniach.

Mniejszości narodowe w Polsce. Uwarunkowania prawne, społeczne i kulturowe

Badania nad kulturą książki i bibliotek mniejszości narodowych i etnicznych wpływają w znacznym stopniu z uwarunkowań prawnych, politycznych i kulturowych.

Zgodnie z Ustawą z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*³, mniejszość narodowa to grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki: jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej; w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie. Za mniejszości narodowe w/w Ustawa uznaje mniejszości: białoruską, czeską, litewską, niemiecką, ormiańską, rosyjską, słowacką, ukraińską, żydowską.

Traktując tę kwestię od strony naukowej, definicję mniejszości narodowej przejął za Jerzym Tomaszewskim, który określił ją następująco „społeczność (grupę ludzi) obywateli państwa, którzy wyróżniają się od pozostałych obywateli dominujących w tym państwie swą świadomością narodową. [...] Najczęściej towarzyszą temu różnice języka, lecz nie jest to warunek konieczny”⁴. Ten sam autor na łamach Wielkiej Encyklopedii

² Waszkiewicz Ewa, *Nowa mała ojczyzna Łemków – Dolny Śląsk*, „Łemkowie”, red. Beata Machul-Telus, Warszawa 2013, s. 126.

³ Dz. U., Nr 17, poz. 141; por. tekst jednolity Dz. U. z 2017 r., poz. 823.

⁴ Tomaszewski Jerzy, *Mniejszości narodowe w Polsce XX wieku*, Warszawa 1991, s. 8–9.

PWN dodał, iż są to „społeczności trwale zamieszkujące pewne terytorium (zwł. państwa), różniące się od większości jego mieszkańców lub od społeczności panującej politycznie cechą lub cechami, które powodują uznawanie ich w świadomości społecznej za odmienne, a w stosunkach społecznych wywołują nieraz dyskryminację; cechami takimi bywają zwłaszcza religia, język, świadomość narodowa, kulturalna itd.”⁵.

O mniejszościach narodowych mówi się szczególnie w kontekście terenów pogranicznych. Cały wiek XX badacze stosunków społecznych i międzynarodowych oraz historycy patrzyli na międzypaństwowe granice przez pryzmat przemian relacji między narodem, państwem i terytorium, takimi też kryteriami kierowano się, badając kulturę książki⁶.

Podobne warunki jak mniejszość narodowa, zgodnie z w/w Ustawą, musi spełniać mniejszość etniczna, z jedną zasadniczą różnicą, że nie utożsamia się ona z narodem zorganizowanym we własnym państwie. Za mniejszości etniczne uznaje się w Polsce mniejszości: karaimską, łemkowską, romską i tatarską.

Zgodnie z w/w Ustawą z 2005 r. ochrona i zachowanie tożsamości kulturowej polega na m.in. na wydawaniu książek, czasopism, periodyków i druków ulotnych w językach mniejszości lub w języku polskim, w postaci drukowanej oraz w innych technikach zapisu obrazu i dźwięku, a także na prowadzeniu bibliotek oraz dokumentacji życia kulturalnego i artystycznego mniejszości oraz na propagowaniu wiedzy o mniejszościach⁷.

Rola bibliotek w środowiskach wielokulturowych

Proces zmian etnicznych i narodowościowych ciągle następuje, a książka i czasopisma stanowią podstawowe źródła informacji o mniejszościach narodowych i etnicznych, stąd zgromadzone i przechowywane w bibliotekach stają się cennym zapisem tych kultur. Dlatego coraz więcej bibliotek rozumie potrzebę podejmowania działań na rzecz społeczności wielokulturowej mieszkającej w Polsce, choć ich dokonania na tym polu

⁵ Tomaszewski Jerzy, *Mniejszości*, „Wielka Encyklopedia PWN”, t. 17, Warszawa 2003, s. 537.

⁶ Por. m. in. *Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI–XX wiek). Paralele i różnice*, red. nauk. Jolanta Gwóźdź, Edward Różycki, Katowice 2004.

⁷ Biliński Lucjan, *Ustawa o mniejszościach narodowych a biblioteki*, „Bibliotekarz”, 2005, nr 7/8, s. 44–45.

nie są do końca satysfakcjonujące. Dlatego też tak cenna jest wymiana doświadczeń na ten temat podczas sesji i konferencji naukowych⁸ oraz na łamach wydawnictw fachowych⁹. Bibliotekarze starają się poszerzyć wiedzę o mieszkańcach obsługiwanego przez siebie terenu, a także o potencjalnych swoich czytelnikach wywodzących się ze środowisk mniejszości narodowych i etnicznych, ale nie zawsze mogą do nich dotrzeć, a często dodatkową przeszkodą jest bariera językowa, utrudniająca pracownikom bibliotek opracowanie tego typu zbiorów¹⁰. Bibliotekarze – zdaniem współczesnej badaczki tego zagadnienia Elżbiety Barbary Zybert – nawet są chętni do podejmowania takich działań na rzecz użytkowników ze środowisk wielokulturowych, jednak nie orientują się, jak zorganizować prawidłowo pod tym kątem bibliotekę i jakie formy pracy dobrać, aby były odpowiednie dla tej grupy użytkowników. Brakuje poradników i wytycznych dotyczących m.in. zaopatrzenia w zbiory, są one na ogół niskonakładowe i trudno dostępne¹¹. Przeszkody te zarówno w działalności bibliotek, wydawnictw czy księgarń, jak i innych placówek kulturalnych, mają istotny wpływ na prowadzenie badań naukowych nad książką i bibliotekami mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce, które nie są zbyt intensywne, co pokaże niżej przeprowadzony rekonesans badawczy.

Badania prowadzone nad kulturą książki i bibliotek wybranych mniejszości narodowych i etnicznych po 1989 roku i ich wyniki

Często się podkreśla, że książka i biblioteki są głównym ogniwem utrzymania tożsamości narodowej i etnicznej, bowiem służą integracji

⁸ *Księgozbiory obcojęzyczne. Działalność bibliotek publicznych na rzecz mniejszości narodowych*. Materiały z sesji zorganizowanej w dniach 25–26 listopada 1994 w Kamieniu Śląskim, red. Piotr Polus, Opole 1995.

⁹ Wołoch Krystyna, *Działalność bibliotek publicznych województwa katowickiego na rzecz mniejszości narodowej*, „Biblioteki publiczne w Polsce i na świecie”, red. Ewa Górka, Warszawa 1996, s. 85–88; Szyrkowiec Ludmiła, *Funkcja biblioteki publicznej w zaspokajaniu potrzeb mniejszości białoruskiej*, „Bibliotekarz Podlaski”, 2000 nr 1, s. 105–108.

¹⁰ Zybert Elżbieta Barbara, *Działania biblioteczne na rzecz społeczności wielokulturowej*, „Bibliotekarz”, 2003, nr 3, s. 10.

¹¹ Zybert Elżbieta Barbara, *Biblioteki dla mniejszości etnicznych i narodowych*, „Biblioteka w otoczeniu społecznym”, red. Elżbieta Barbara Zybert, Warszawa 2000, s. 123–141.

kulturowej z narodem, a jednocześnie są elementem scalającym daną grupę pod względem językowym, religijnym, społecznym i geopolitycznym. Powinny więc zajmować ludzi nauki, w tym wypadku głównie bibliologów i bibliotekoznawców, ale ciekawych informacji mogą dostarczyć również inni badacze kultury i stosunków międzynarodowych. Należy podkreślić, że kultura książki jest wytworem danego narodu albo grupy etnicznej, a kultura mniejszości narodowych dotyczy najczęściej terenów przygranicznych, gdzie w wyniku politycznych zmian granic następuje mieszanie się ludności¹². Ponadto badania nad książką mogą pomóc w odnalezieniu tożsamości kulturowej i więzi etnicznej danej grupie ludzi, a także umożliwić rekonstrukcję dziejów konkretnej mniejszości narodowej i etnicznej¹³.

Analiza dotychczasowych prac nad stanem badań, szczególnie autorstwa Henryka Hollendra¹⁴, prowadzonych w obszarze kultury książki i bibliotek omawianych zbiorowości, wymaga obecnie poszerzenia, uaktualnienia i dalszych poszukiwań na temat systemu książki. Z braku jednolitej monografii tego zagadnienia w badaniach skoncentrowano się głównie na rozproszonych publikacjach zbiorowych i tych, zamieszczonych na łamach czasopism poświęconych kulturze, oświacie i edukacji mniejszości narodowych w Polsce, bowiem istnienie szkolnictwa ma podstawowe znaczenie dla zachowania i rozwoju danej kultury w Polsce, a szkoła ma wiele instrumentów do rozszerzania narodowej i etnicznej działalności wychowawczej¹⁵. W niniejszym rekonesansie badawczym pod uwagę wzięto jedynie wybrane mniejszości narodowe, czyli Litwinów i Ormian oraz etniczne – Romów, Karaimów i Łemków.

¹² Hastings Donnan, Wilson Thomas M., *Granice, tożsamości, narodu, państwa*, przeł. Małgorzata Głowacka-Grajper, Kraków 2007, s. 32, 41–42.

¹³ Migoń Krzysztof, *Książka w perspektywie etnicznej*, „Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI–XX wiek). Paralele i różnice”, s. 13–27; Stanulewicz Danuta, *Kulturowa tożsamość książki kaszubskiej*, „Kulturowa tożsamość książki”, red. Anna Cisko, Agnieszka Łusznak, Wrocław 2014, s. 87–88 (szczególnie rozdział: *Wyznaczniki kulturowej tożsamości książki*).

¹⁴ Hollender Henryk, *Stan badań nad funkcjonowaniem książki w grupach etnicznych w Polsce*, „Księgozbiory obcojęzyczne. Działalność bibliotek publicznych na rzecz mniejszości narodowych...”, dz. cyt., s. 49–63.

¹⁵ Por. m.in. Głowacka-Grajper Małgorzata, *Mniejszościowe grupy etniczne w systemie szkolnictwa w Polsce. Przekaz kulturowy a więź etniczna*, Warszawa 2009 (np. Rozdział 3: *Budowanie zwartej społeczności etnicznej – szkolnictwo litewskie*, s. 115–155, a szczególnie 138–139).

Najwięcej informacji o mniejszościach narodowych i etnicznych w Polsce uzyskano dzięki kontynuowanej serii naukowej *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce* ukazującej się pod patronatem Komisji Mniejszości Narodowych i Etnicznych działającej w Sejmie Rzeczypospolitej Polskiej, wydawanej przez Wydawnictwa Sejmowe¹⁶. Garść ogólnych informacji na temat bibliotek mniejszości narodowych w Polsce znajduje się w artykule Marii Pidłypczak-Majerowicz¹⁷.

Mniejszość litewska zamieszkuje w Polsce głównie tereny pogranicza – północno-wschodnie obszary Suwalszczyzny, przede wszystkim gminę Puńsk (uznawaną za „stolicę” Litwinów w Polsce)¹⁸, to równie duże znaczenie odgrywają Sejny dla rozwoju kultury litewskiej nie tylko w wymiarze regionalnym, ale i narodowym¹⁹. Litwini nie należą do licznych mniejszości narodowych w Polsce, wg spisu z 2002 r. jest ich około 6 tys.²⁰, z roku zaś 2011 – około 7 tys. Żyją w skupiskach i stąd jest to zbiorowość aktywna kulturowo.

Najstarszą organizacją mniejszości litewskiej w Polsce jest *Litewskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne*, które od 1992 r. działa pod nazwą *Stowarzyszenie Litwinów w Polsce*, w 1993 r. zaś powołano *Wspólnotę Litwinów w Polsce*. W 1999 r. otwarto Dom Litewski w Sejnach, sfinansowany przez rząd Republiki Litewskiej, gdzie znalazły swoje miejsce lokalne stowarzyszenia mające na celu rozwój litewskiej działalności kulturalnej i oświatowej oraz ochronę dziedzictwa kulturowego, co opisała w artykule K. Wójcikowska w tomie „Litwini” ze wspomnianej wyżej serii²¹. Jednak niewiele miejsca poświęciła ta autorka bibliotekom, jedynie nieco więcej

¹⁶ W serii tej ukazały się, m.in.: *Karaimi*, red. Beata Machul-Telus, Warszawa 2012; *Litwini*, red. Lech M. Nijakowski, Warszawa 2013; *Lemkowie*, red. Beata Machul-Telus, Warszawa 2013; *Ormianie*, red. Beata Machul-Telus, Warszawa 2015.

¹⁷ Pidłypczak-Majerowicz Maria, *Biblioteki mniejszości narodowych w Polsce, zarys zagadnienia*, EBIB, <http://www.ebib.pl/2003/50/maria.php> [dostęp: 04.05.2018].

¹⁸ Barwiński Marek, *Mniejszość litewska w Polsce. Studium przypadku gminy Puńsk*, s. 147, http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/5319/Barwiński_Puńsk_2014.pdf?sequence=1 [dostęp: 15.03.2018].

¹⁹ Wójcikowska Katarzyna, *Kultura u sztuka litewska w przestrzeni społecznej Podlasia*, „Litwini”, red. Lech M. Nijakowski, Warszawa 2013, s. 74 (*Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce*).

²⁰ Por. *Mniejszości narodowe w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 r.*, red. Lucjan Adamczuk, Sławomir Łodziński, Warszawa 2006.

²¹ Wójcikowska Katarzyna, *Kultura...*, dz. cyt., s. 73–88.

napisała o działalności wydawniczej i literackiej²², a szczególnie ta pierwsza, wydawnicza, jest istotnym elementem kultury literackiej na Podlasiu. Odrodziła się ona w 1960 r., wówczas to zaczęto, początkowo nieregularnie, wydawać jednodniówkę pt. „Aušra”, tytuł pisma nawiązywał do wydawanej w latach 1882–1886 gazety, która odegrała kluczową rolę w litewskim ruchu narodowym. Dostęp do słowa drukowanego miał duże znaczenie dla podtrzymania litewskiej tożsamości. Pismo z upływem lat nie traciło na wartości, było chętnie czytane przez Litwinów w Polsce, ale także na Litwie. W 1997 r. zaczął ukazywać się nawet dodatek dziecięcy do „Aušry”, pt. „Aušrelė”. Od 1990 r. – wychodzi jako dwutygodnik i coraz częściej podejmuje kwestie mniejszości litewskiej w Polsce. Na temat tego czasopisma i jego kolejnych wersji znajdziemy kilka wzmianek w artykułach takich autorów jak: Dariusz Górecki²³ czy Marek Barwiński²⁴. Zmiana systemowa wpłynęła na pluralizm litewskiego rynku prasowego, co w miarę dokładnie omówiła cytowana już K. Wójcikowska. Z jej artykułu dowiadujemy się, iż od 1992 r. suwalski oddział Stowarzyszenia Litwinów w Polsce wydaje swój magazyn „Suvalkietis”. W 2005 r. zostało wznowione przez Towarzystwo św. Kazimierza pismo „Šaltinis” (wydawane w latach 1906–1915). W 1993 r. Stowarzyszenie Litwinów w Polsce powołało wydawnictwo „Aušra”, które publikuje wspomniany wyżej dwutygodnik o tej samej nazwie. Wydawnictwo to szybko poszerzyło ofertę o nowe pisma i książki w języku litewskim, starając się upowszechnić i rozwijać litewskie dziedzictwo kulturowe. Publikacje książkowe można podzielić na 4 nurty:

1. Publikacje oświatowe na potrzeby lokalnych placówek, w tym podręczniki;
2. Prace monograficzne poświęcone regionowi prezentujące litewską kulturę materialną, obrzędy i obyczaje na Sejneńszczyźnie (broszury informacyjne, przewodniki,) podkreślające obecność i dziedzictwo Litwinów na Podlasiu;

²² Tamże, s. 85–87 (rozdział *Działalność wydawnicza i literacka*).

²³ Górecki Dariusz, *Sytuacja mniejszości litewskiej w Polsce. Stan prawny i jego realizacja*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2014, nr 22, s. 584–585, <http://studiaiuridica.umcs.pl> [dostęp: 12.05.2018].

²⁴ Barwiński Marek, *Mniejszość litewska w Polsce. Studium przypadku gminy Puńsk*, s. 147, http://dSPACE.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/5319/Barwiński_Puńsk_2014.pdf?sequence=1 [dostęp: 12.05.2018].

3. Prace naukowe dotyczące różnych aspektów życia społeczności litewskiej w Polsce;
4. Literatura piękna – poezja poetów lokalnych, utwory konkursowe (wydawnictwo organizuje co roku spotkania literackie – Wiosną Poezji) i teksty prozatorskie²⁵.

Autorka ta opisała również działalność i zbiory Gminnej Biblioteki Publicznej w Puńsku, która jest zaopatrzona w 5 tys. starannie wyeksponowanych – z hasłem literackim na ścianie – woluminów w języku litewskim (włącznie z 2 filiami i 7 punktami bibliotecznymi) i zasilana darami z Litwy lub litewskich ośrodków emigracyjnych (obsługuje też liceum z litewskim językiem wykładowym)²⁶. Niestety nadal brak całościowego opracowania tej tematyki w literaturze naukowej.

Z kolei Ormianie należą do mniej licznych i zarazem najbardziej zasymilowanych mniejszości w Polsce, jednak na temat ich działalności odnajdziemy nieco więcej publikacji. Wg Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań (NSP) z 2011 r. przynależność do mniejszości ormiańskiej zadeklarowało jedynie 1683 obywatele polskich. Ta grupa społeczna przywiązuje dużą wagę do edukacji, ponad 74 % z nich posiada wykształcenie średnie i wyższe, głównie zamieszkuje w miastach. W procesie zachowania tożsamości – wg Beaty Machul-Telus i Urszuli Markowskiej-Manisty – najważniejszy dla Ormian jest język²⁷. Nauce języków – jak podkreśla Andrzej Pisowicz – może sprzyjać ukazujący się w Warszawie dwujęzyczny kwartalnik „Awedis” redagowany przez Armena Artwicha. Wszystkie zamieszczane w nim artykuły są w językach polskim i wschodnio-ormiańskim. Tytuł „Awedis” oznacza „Dobrą nowinę”. W Krakowie natomiast wychodzi kwartalnik (dwa razy do roku jako numer podwójny) pt. „Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego”²⁸. W 1990 r. powstało *Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne*, które od 1993 r. wydaje *Biuletyn Ormiańskiego Towarzystwa Kulturalnego*, w nakładzie 300 egzemplarzy²⁹, zamieszczający teksty o historii i

²⁵ Wójcikowska Katarzyna, *Kultura...*, dz. cyt., s. 86.

²⁶ Hollender Henryk, *Stan badań...*, dz. cyt., s. 54.

²⁷ Machul-Telus Beata, Markowska-Manista Urszula, *Wokół edukacji Ormian w Polsce. Współczesne wyzwania i dylematy*, „Ormianie”, red. Beata Machul-Telus, Warszawa 2014, s. 184.

²⁸ Pisowicz Andrzej, *Język ormiański – rola i znaczenie dla Ormian w Polsce*, „Ormianie”, dz. cyt., s. 176.

²⁹ Chałupczak Henryk, Browarek Tomasz, *Mniejszości...*, dz. cyt., s. 323.

kulturze polskich Ormian. Na podkreślenie zasługuje fakt, że w 1994 r. ukazało się w Polsce w popularnonaukowej serii „Książki o Książce” całościowe opracowanie pióra Rafajela Iszchamiana, pt. *Książka ormiańska w latach 1520–1920* w tłumaczeniu Andrzeja Pisowicza. W tej publikacji jej autor prezentuje początki drukarstwa w Armenii, w Indiach, w Rosji i omawia je bardzo szeroko na tle stosunków społecznych i politycznych. Jednak nie znajdziemy w niej odrębnego rozdziału poświęconego książce ormiańskiej i jej zbiorom w Polsce i problematyka ta nadal nie jest bliżej rozpoznana.

Wśród mniejszości etnicznych najwięcej informacji znaleźć można na temat środowiska polskich Romów. I choć stereotyp Roma ma charakter społeczny i opiera się na przekonaniu o niższości społeczno-kulturowej tej grupy³⁰, to jednak okazują się oni jedną z prężniej działających zbiorowości w zakresie kultury książki i bibliotek, w tym głównie w sieci Internet. Jej użytkownikami są romscy działacze mniejszościowi, przedstawiciele rodzącej się inteligencji romskiej oraz osoby zainteresowane kulturą romską w celach naukowych. Najwięcej informacji na ten temat dostarcza artykuł Bogusławy Kuć³¹. Autorka podaje, że obecnie w Polsce działa ponad 20 organizacji romskich (dokładna ich liczba jest trudna do określenia), jest ich więc stosunkowo dużo w porównaniu z organizacjami innych mniejszości etnicznych. Najbardziej wpływowe w środowisku polskich Romów są: *Stowarzyszenie Romów w Polsce* (powstało w 1992 r. w Oświęcimiu), *Centralna Rada Romów* (Białystok) oraz *Związek Romów w Polsce* (działa od 2000 r. w Szczecinku), które prowadzą biblioteki i archiwa.

Przykładem jest Romski Instytut Historyczny³² założony przez *Stowarzyszenie Romów w Polsce* z myślą o pielęgnacji pamięci o romskim Holokauście, prowadzący działalność naukową i wydawniczą. W jego strukturach oprócz Zakładu Historii Romów, Zakładu Badań Etnologicznych i Zakładu Badań Socjologicznych znajduje się Zakład Doku-

³⁰ Górńska Aleksandra, *(De)Konstruowanie stereotypu Roma*, „Jak się dzielimy i co nas łączy? Przemiany wartości i więzi we współczesnym społeczeństwie polskim”, red. Małgorzata Głowacka-Grajper, Ewa Nowicka, Warszawa 2006, s. 179–186.

³¹ Kuć Bogusława, *Biblioteki romskich organizacji mniejszościowych*, „Profesjonalna biblioteka”, oprac. Zbigniew Gruszka, Łódź 2009, s. 67–70.

³² Por. Romski Instytut Historyczny, <http://www.stowarzyszenie.romowie.net/Romski-Instytut-Historyczny-13.html> [dostęp: 22.05.2018].

mentacji, Biblioteka i Archiwum. Biblioteka Romskiego Instytutu Historycznego składa się z 2100 wydawnictw zwartych i posiada też zbiory czasopiśmiennicze.

Natomiast Archiwum gromadzi materiały związane z dziejami narodu romskiego w czasie II wojny światowej. Z kolei *Związek Romów Polskich* działający w Szczecinku realizuje program związany z pielęgnowaniem więzi narodowościowych, językowych i kulturowych, a także prowadzi działalność społeczną i edukacyjną. W 2006 r. Związek ten powołał do życia Instytut Pamięci i Dziedzictwa Romów oraz Ofiar Holokaustu, który posiada również Archiwum. Dokumenty zbierane są dzięki współpracy Instytutu z różnymi bibliotekami i ośrodkami badawczymi, a także IPN oraz archiwami państwowymi. Gromadzone są akty prawne, korespondencja, meldunki, donosy itp. Instytut posiada również bibliotekę o profilu cyganologicznym, oferującą 147 tytułów polskich i zagranicznych publikacji, których wykaz jest dostępny online³³. Dobrym i interesującym przykładem współpracy biblioteki publicznej ze środowiskiem Romów jest Centrum Dokumentacji Romskiej, działające od 2007 r. w obrębie Działu Informacyjno-Bibliograficznego i Regionalnego Miejskiej Biblioteki Publicznej „Pod Atlantami” w Legnicy³⁴. Gromadzone są w nim materiały związane z kulturą romską, opracowywana jest bibliografia tematyczna oraz baza teleadresowa stron internetowych o tematyce romskiej, szczególnie dotycząca Romów legnickich. Również w Białymstoku – o czym piszą H. Chałupczak i T. Browarek – wydawany jest po polsku i w dialektach romskich w nakładzie 4 tys. egzemplarzy miesięcznik „Rrom p-o Drom”, przeznaczony dla Romów (Cyganów). Pismo to ukazuje się od 1990 r. początkowo przy wsparciu organizacji międzynarodowej Romani Union, a obecnie przez Radę Romów w Polsce³⁵.

Kolejną grupą etniczną w Polsce są Karaimi. Według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 r. narodowość karaimską zadeklarowało jedynie 43 obywatele polskich, ale wg badaczy

³³ Związek Romów Polskich, <http://www.romowie.com/modules> [dostęp: 29.06.2018].

³⁴ Centrum Dokumentacji Romskiej, Legnicka Biblioteka Publiczna, <http://biblioteka.legnica.eu/struktura/dzial-informacyjno-bibliograficzny-i-regionalny/centrum-dokumentacji-romskiej-2/> [dostęp: 29.06.2018].

³⁵ Chałupczak Henryk, Browarek Tomasz, *Mniejszości...*, dz. cyt., s. 322–323 (o czasopismach romskich).

oscyluje ona około 100–200 osób³⁶. Mimo długiego mieszkania na ziemiach polskich, znacznego zasymilowania z kulturą polską utrzymali oni poczucie swej odrębności religijnej i etnicznej, stanowiąc – zdaniem Urszuli Wróblewskiej – przykład grupy o wielowymiarowej tożsamości³⁷. Karaimi – jak wyjaśnia B. Machul-Telus – to określenie zarówno doktryny religijnej, jak i grupy etnicznej. Nazwa doktryny pochodzi od hebrajskiego i arabskiego gąra – „czytać”, „recytować” (Pismo Święte). Podstawę wiary stanowi Stary Testament a Karaimi mają obowiązek, niezależnie od jakichkolwiek autorytetów, indywidualnie czytać i interpretować ten tekst³⁸. Dlatego w ich kulturę i religię wpisany jest kontakt z książkami, głównie Pismem Świętym³⁹. Mają też oni swoje organizacje: *Karaimski Związek Religijny* i *Związek Karaimów Polskich*, a szczególnie drugi z wymienionych dba o podtrzymanie tożsamości kulturowej, w tym szerokiej publikacji wydawnictw. Najwięcej wiadomości na temat działalności wydawniczej *Komitetu Organizacyjnego Karaimskiego Związku Religijnego w RP* znaleźć można w artykule pióra Marioli Abkowicz⁴⁰. Opisuje w nim losy wydawnicze „Myśli Karaimskiej” rocznika naukowo-społecznego od 1945 r. przekształconego następnie w „Przegląd Orientalistyczny”.

W 1997 r. powołano *Związek Karaimów Polskich*, który w zakresie podejmowanych działań, obok kilku innych, miał wpisana działalność wydawniczą w ramach powołanej do życia w 2004 r. karaimskiej oficyny wydawniczej BITIK, skierowanej do zainteresowanych środowisk, a także do Karaimów w Polsce i za granicą⁴¹. W 2004 r. wydano skrypt do nauki religii karaimskiej dla młodzieży szkół średnich. Podjęto także

³⁶ Chałupczak Henryk, *Liczba mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce w świetle powszechnego spisu ludności z 2002 roku oraz badań naukowych*, „Mniejszości narodowe...”, dz. cyt., s. 265.

³⁷ Wróblewska Urszula, *Karaimi, mniejszość mało znana czy zapomniana? – Obszary pamięci karaimskiej w okresie międzywojennym*, „Pamiętanie i zapomnianie. Wspólnoty – Wartości – Wychowanie”, red. Joanna Cukras-Stelągowskiej, Toruń 2016, s. 121.

³⁸ Machul-Telus Beata, *Karaimi...*, dz. cyt., s. 7.

³⁹ Babinow Jurij, *Narodowe wydawnictwa periodyczne wschodnioeuropejskich Karaimów*, „Żydzi i judaizm we współczesnych badaniach polskich”, t. 3, red. Krzysztof Pilarczyk, Kraków 2003, s. 440–445.

⁴⁰ Abkowicz Mariola, *Karaimskie życie społeczne w Polsce po 1945 roku*, „Karaimi...”, dz. cyt., s. 180–205, a szczególnie s. 187–188, 204.

⁴¹ Abkowicz Mariola, *Karaimskie...*, dz. cyt., s. 203.

prace inwentaryzacyjne nad zgromadzonymi archiwami, zbiorami i kolekcjami karaimskimi prowadzone w ramach tworzonego Cyfrowego Archiwum Karaimskiego⁴². Zaczęto prowadzić także działalność wydawniczą. Wydawane jest od 1989 r. „Awazymyz” pismo historyczno-społeczno-kulturalne (dotychczas ukazało się już 30 zeszytów), a od roku 1993 także w formie elektronicznej, a od 2004 r. drukiem oraz online, dofinansowane przez MSWiA. Od 2011 roku wychodzi jako kwartalnik⁴³. Opracowywana jest też na bieżąco Karaimska baza literacko-bibliograficzna e-jazyszlar⁴⁴, udostępniająca literaturę karaimską oraz dotyczącą Karaimów z okresu XIX–XXI wieku, a także zapewnia dostęp do cyfrowej kolekcji czasopism karaimskich.

Również w kręgu zainteresowania badaczy książki znaleźli się Łemkowie. Przynależność do tej mniejszości etnicznej zadeklarowało w 2002 r. ok. 5800 obywateli polskich, a w 2011 r. ok. 10 tys.⁴⁵. Zamieszkują oni głównie Beskid Niski i część Beskidu Sądeckiego, ale są rozproszeni po całej Polsce. W 1989 r. w Legnicy powstało *Stowarzyszenie Łemków*, które za podstawowy cel postawiło sobie prowadzenie w środowiskach łemkowskich działalności kulturalno-oświatowej, ratowanie i upowszechnianie duchowej i materialnej kultury Łemków, a także prowadzenie działalności wydawniczej. Od grudnia 1989 r. działa *Zjednoczenie Łemków w Polsce* oraz *Społeczna Rada Muzeum Kultury Łemkowskiej* w Zyndranowej, która wydaje trzy pisma: „Besidę”, „Watrę” i „Zahorodę”. W kolejnych latach powstało wiele społecznych organizacji łemkowskich, stąd trudno tu wszystkie wymienić i opisać, ale ich rolę w społeczności łemkowskiej bliżej przeanalizowała Ewa Michna⁴⁶. Autorka artykułu omówiła szczegółowo ich działalność w zakresie edukacji, publikacji wydawnictw, w tym podręczników do nauki języka, wydawania

⁴² Karaimskie Archiwum Cyfrowe, <http://bitik.karaimi.org/index.php/bitik/catalog/series/jazyszlar> także jako Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/22924> [dostęp: 29.06.2018].

⁴³ „Awazymyz”, pismo historyczno-społeczno-kulturalne Karaimów, <http://czasopisma.karaimi.org/index.php/awazymyz> [dostęp: 29.06.2018].

⁴⁴ „Ejazyszlar”, Karaimskie Archiwum Cyfrowe, www.jazyszlar.karaimi.org [dostęp: 29.06.2018].

⁴⁵ Badania przeprowadzone w 2011 roku różniły się sposobem konstrukcji pytań od tych z 2002 r., stąd wynika ta różnica.

⁴⁶ Michna Ewa, *Łemkowskie organizacje społeczne – współczesna działalność na rzecz podtrzymania i rozwoju kultury*, „Łemkowie...”, dz. cyt., s. 201–203.

czasopism łemkowskich, organizacji imprez kulturalnych i festiwali etnicznych, prowadzenia zespołów artystycznych, itp. Więcej informacji na temat znaczenia książki w kulturze i roli języka w społeczności łemkowskiej można uzyskać z kolei z artykułu Beaty A. Orłowskiej⁴⁷. Jednak są to dopiero początkowe badania tej problematyki, a konieczne jest przyspieszenie prac, bowiem powoli kultura, a szczególnie język łemkowski zanika.

Wnioski

Założeniem, jakie przyświecało wyborowi przedstawionych powyżej mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce, z uwzględnieniem zarówno ich liczebności jak i znaczenia historycznego, było wstępne przeanalizowanie badań, jakie prowadzono po 1989 r. na temat ich działalności na polu kultury książki, w tym udziału wydawnictw i bibliotek w ochronie i zachowaniu dziedzictwa kulturowego.

Analiza piśmiennictwa naukowego i fachowego za lata 1989–2017 dotyczącego ruchu wydawniczego, bibliotek oraz czytelnictwa książek i czasopism wybranych mniejszości narodowych i etnicznych pozwala na wyciągnięcie następujących wniosków:

1. Mało jest nadal literatury naukowej poświęconej tej problematyce.
2. Najwięcej informacji znaleźć można z zakresu ruchu wydawniczego, w tym publikowania czasopism, rzadziej książek, bowiem po 1989 r. to stowarzyszenia i związki zakładane przez mniejszości narodowe i etniczne w Polsce, najprężniej działają na polu wydawniczym i bibliotecznym.
3. Nieco informacji o wydawnictwach znaleźć można w publikacjach dotyczących edukacji i oświaty oraz w opracowaniach ogólnych poświęconych mniejszościom narodowym i etnicznym, bardzo mało jest stricte bibliologicznych i bibliotekoznawczych.
4. Brak jest podstawowych danych na temat działalności księgarskiej oraz nie ma informacji o promocji książek wytworzonych w kręgu mniejszości narodowych i etnicznych.

⁴⁷ Orłowska Beata A., *Książka po łemkowsku – tracona czy utracona wartość...*, „Książka w życiu człowieka – w poszukiwaniu (u)traconej wartości”, red. nauk. Katarzyna Segiet, Kamila Słupska, Poznań 2017, s. 125–138.

5. Nie prowadzi się w zasadzie badań dotyczących stanu czytelnictwa tych grup, zarówno publikacji wytworzonych w językach mniejszości narodowych i etnicznych, jak i tych, wydanych w języku polskim.
6. Koniecznie należy zintensyfikować badania poświęcone kulturze książki mniejszości narodowych i etnicznych, zarówno w aspekcie historycznym, jak i współczesnym, bowiem istnieje prawdopodobieństwo, iż kultury te mogą stopniowo ulec asymilacji lub zaniknięciu.

Bibliografia

Opracowania

- Abkowicz Mariola, *Karaimskie życie społeczne w Polsce po 1945 roku*, „Karaimi”, red. Beata Machul-Telus, Warszawa 2012.
- Babinow Jurij, *Narodowe wydawnictwa periodyczne wschodnioeuropejskich Karaimów*, „Żydzi i judaizm we współczesnych badaniach polskich”, t. 3, red. Krzysztof Pilarczyk, Kraków 2003.
- Barwiński Marek, *Mniejszość litewska w Polsce. Studium przypadku gminy Puńsk*, s. 147, http://dspace.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/5319/Barwiński_Puńsk_2014.pdf?sequence=1 [dostęp: 15.03.2018].
- Biliński Lucjan, *Ustawa o mniejszościach narodowych a biblioteki*, „Bibliotekarz”, 2005, nr 7/8.
- Chałupczak Henryk, Browarek Tomasz, *Mniejszości narodowe w Polsce: 1918–1995*, Lublin 2000.
- Donnan Hastings, Wilson Thomas M., *Granice, tożsamości, narodu, państwa*, przeł. Małgorzata Głowacka-Grajper, Kraków 2007.
- Głowacka-Grajper Małgorzata, *Mniejszościowe grupy etniczne w systemie szkolnictwa w Polsce. Przekaz kulturowy a więź etniczna*, Warszawa 2009.
- Górecki Dariusz, *Sytuacja mniejszości litewskiej w Polsce. Stan prawny i jego realizacja*, „Studia Iuridica Lublinensia”, 2014, nr 22, s. 584–585, <http://studiajuridica.umcs.lublin.pl> [dostęp: 12.05.2018].
- Górska Aleksandra, *(De)Konstruowanie stereotypu Roma*, „Jak się dzielimy i co nas łączy? Przemiany wartości i więzi we współczesnym społeczeństwie polskim”, red. Małgorzata Głowacka-Grajper, Ewa Nowicka, Warszawa 2006.
- Grygajtis Krzysztof, *Etos sąsiedztwa. Mniejszości narodowe w III Rzeczypospolitej (Ukraińcy, Lemkowie, Niemcy, Białorusini, Litwini)*, Częstochowa 2004, http://dlibra.ajd.czest.pl:8080/Content/2870/Pedagogika_13_139.pdf [dostęp: 18.05.2018].
- Hollender Henryk, *Stan badań nad funkcjonowaniem książki w grupach etnicznych w Polsce*, „Księgozbiory obcojęzyczne. Działalność bibliotek publicznych na rzecz mniejszości narodowych”, Materiały z sesji zorganizowanej w dniach 25–26 listopada 1994 w Kamieniu Śląskim, red. Piotr Polus, Opole 1995.
- Jagiello Michał, *Mniejszości narodowe w Polsce*, Zamość 2001.

- Karaimi, red. Beata Machul-Telus, Warszawa 2012.
- Kuć Bogusława, *Biblioteki romskich organizacji mniejszościowych*, „Profesjonalna biblioteka”, oprac. Zbigniew Gruszka, Łódź 2009.
- Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI–XX wiek). Paralele i różnice*, red. nauk. Jolanta Gwioździk, Edward Różycki, Katowice 2004.
- Litwini*, red. Lech M. Nijakowski, Warszawa 2013.
- Lemkowie*, red. Beata Machul-Telus, Warszawa 2013.
- Łodziński Sławomir, *Równość i różnica: mniejszości narodowe w porządku demokratycznym w Polsce po 1989 r.*, Warszawa 2005.
- Machul-Telus Beata, Markowska-Manista Urszula, *Wokół edukacji Ormian w Polsce. Współczesne wyzwania i dylematy*, „Ormianie”, red. Beata Machul-Telus, Warszawa 2014.
- Michna Ewa, *Lemkowskie organizacje społeczne – współczesna działalność na rzecz podtrzymania i rozwoju kultury*, „Lemkowie”, red. Beata Machul-Telus, Warszawa 2013.
- Migoń Krzysztof, *Książka w perspektywie etnicznej*, „Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI–XX wiek). Paralele i różnice”, red. nauk. Jolanta Gwioździk, Edward Różycki, Katowice 2004.
- Mniejszości narodowe i etniczne w procesach transformacji oraz integracji*, red. Elżbieta Michalik, Henryk Chałupczak, Lublin 2006.
- Mniejszości narodowe w Polsce*, red. Zdzisław Kurcz, Wrocław 1997.
- Mniejszości narodowe w Polsce: praktyka po 1989 r.*, red. Bogumiła Berdychowska, Warszawa 1998.
- Mniejszości narodowe w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 r.*, red. Lucjan Adamczuk, Sławomir Łodziński, Warszawa 2006.
- Orłowska Beata A., *Książka po lemkowski – tracona czy utracona wartość...*, „Książka w życiu człowieka – w poszukiwaniu (u)traconej wartości”, red. nauk. Katarzyna Segiet, Kamila Słupska, Poznań 2017.
- Ormianie*, red. Beata Machul-Telus, Warszawa 2015.
- Podlęczak-Majerowicz Maria, *Biblioteki mniejszości narodowych w Polsce, zarys zagadnienia*, EBIB, <http://www.ebib.pl/2003/50/maria.php> [dostęp: 04.05.2018].
- Pisowicz Andrzej, *Język ormiański – rola i znaczenie dla Ormian w Polsce*, „Ormianie”, red. Beata Machul-Telus, Warszawa 2015.
- Stanulewicz Danuta, *Kulturowa tożsamość książki kaszubskiej*, „Kulturowa tożsamość książki”, red. Anna Cisło, Agnieszka Łusznak, Wrocław 2014.
- Szyrkowiec Ludmiła, *Funkcja biblioteki publicznej w zaspokajaniu potrzeb mniejszości białoruskiej*, „Bibliotekarz Podlaski”, 2000, nr 1.
- Tomaszewski Jerzy, *Mniejszości*, „Wielka Encyklopedia PWN”, t. 17, Warszawa 2003.
- Tomaszewski Jerzy, *Mniejszości narodowe w Polsce XX wieku*, Warszawa 1991.
- W poszukiwaniu ładu wielokulturowego: mniejszości narodowe w Polsce a wyzwania integracji europejskiej*, red. Lech M. Nijakowski, Warszawa 2001.
- Waszkiewicz Ewa, *Nowa mała ojczyzna Łemków – Dolny Śląsk*, „Lemkowie”, red. Beata Machul-Telus, Warszawa 2013.
- Wąsowicz Mirosława, *Białorusini, Litwini, Ukraińcy w Polsce*, Opole 1996.
- Wołoch Krystyna, *Działalność bibliotek publicznych województwa katowickiego na rzecz mniejszości narodowej*, „Biblioteki publiczne w Polsce i na świecie”, red. Ewa Górka, Warszawa 1996.

Artykuły naukowe

- Wójcikowska Katarzyna, *Kultura u sztuka litewska w przestrzeni społecznej Podlasia*, „Litwini”, red. Lech M. Nijakowski, Warszawa 2013.
- Wróblewska Urszula, *Karaimi, mniejszość mało znana czy zapomniana? – Obszary pamięci karaimskiej w okresie międzywojennym*, „Pamiętanie i zapominanie. Wspólnoty–Wartości–Wychowanie”, red. Joanna Cukras-Stelągowska, Toruń 2016.
- Zybert Elżbieta Barbara, *Biblioteki dla mniejszości etnicznych i narodowych*, „Biblioteka w otoczeniu społecznym”, red. Elżbieta Barbara Zybert, Warszawa 2000.
- Zybert Elżbieta Barbara, *Działania biblioteczne na rzecz społeczności wielokulturowej*, „Bibliotekarz”, 2003 nr 3.
- Żydzi i judaizm we współczesnych badaniach polskich, t. 1–6, Kraków 1997–2017.

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, Dz. U., Nr 17, poz. 141; tekst jednolity Dz. U. z 2017 r., poz. 823.

Zasoby internetowe

- „Awazymyz”, pismo historyczno-społeczno-kulturalne Karaimów, <http://czasopisma.karaimi.org/index.php/awazymyz> [dostęp: 29.06.2018].
- Centrum Dokumentacji Romskiej, Legnicka Biblioteka Publiczna, <http://biblioteka.legnica.eu/struktura/dzial-informacyjno-bibliograficzny-i-regionalny/centrum-dokumentacji-romskiej-2/> [dostęp: 29.06.2018].
- „Ejazyszlar”, Karaimskie Archiwum Cyfrowe, www.jazyszlar.karaimi.org [dostęp: 29.06.2018].
- Karaimskie Archiwum Cyfrowe, <http://bitik.karaimi.org/index.php/bitik/catalog/series/jazyszlar> [dostęp: 29.06.2018].
- Karaimskie Repozytorium Cyfrowe – Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego, <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/22924> [dostęp: 29.06.2018].
- Romski Instytut Historyczny, <http://www.stowarzyszenie.romowie.net/Romski-Institut-Historyczny-13.html> [dostęp: 22.05.2018].
- Związek Romów Polskich, <http://www.romowie.com/modules> [dostęp: 29.06.2018].

The role of books and libraries in maintaining the cultural identity of selected national and ethnic minorities in Poland.

Survey review

Summary

Books and libraries are one of the links in maintaining the national and ethnic identity, they serve cultural integration and at the same time are an element integrating a given group in terms of language, religion, society, and geopolitics. The book's culture is a product of a given nation or ethnic group. The article reviews the research conducted after 1989 on book culture (people and institutions, books and bibliographical processes, including publishing, circulation of books and magazines, and reading reception) of selected national minorities (Lithuanians, Armenians) and ethnic groups (Roma, Karaims, Lemkos) in Poland. The analysis showed that these problems are still

underestimated and were not very often the subject of scientific research in the field of publishing and writing culture.

Keywords: national minorities in Poland, ethnic minorities in Poland, libraries, book culture

Knygų ir bibliotekų vaidmuo išsaugant pasirinktų (atskirų) tautinių ir etninių mažumų kultūrinį identitetą Lenkijoje. Tyrimų apžvalga

Santrauka

Knygos ir bibliotekos yra vienas iš esminių tautinio ir etninio tapatumo išsaugojimo būdų. Jos palaiko etninių grupių kultūrinę integraciją ir tuo pačiu integruoja tas grupes kalbine, religine, socialine bei geopolitine prasmėmis. Knygų kultūra yra tam tikros tautos ar etninės grupės produktas. Straipsnyje apžvelgiami po 1989 metų atlikti pasirinktų nacionalinių (lietuvių, armėnų) ir etninių mažumų Lenkijoje (romų, karaimų, lemų) knygų kultūros tyrimai (autoriai ir institucijos, knygos, bibliografiniai procesai, įskaitant leidybos procesą, knygų ir žurnalų apyvartą bei skaitytojų nuomonę). Analizė parodė, kad šios problemos yra vis dar per mažai žinomos, o leidybos bei rašymo kultūros srityse retai tapdavo tyrimų objektu.

Raktažodžiai: tautinės mažumos Lenkijoje, etnines mažumas Lenkijoje, bibliotekos, knygų kultūra

Rola kniažki i bibliotek w utrzymaniu tożsamości kulturowej wybranych mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Przegląd badań

Streszczenie

Książka i biblioteki są jednym z ogniw utrzymania tożsamości narodowej i etnicznej, służą integracji kulturowej i jednocześnie są elementem scalającym daną grupę pod względem językowym, religijnym, społecznym i geopolitycznym. Kultura książki jest wytworem danego narodu bądź grupy etnicznej. W artykule dokonano przeglądu badań prowadzonych po 1989 r. nad kulturą książki (ludzie i instytucje, książki oraz procesy bibliologiczne, w tym produkcja wydawnicza, obieg książek i czasopism oraz recepcja czytelnicza) wybranych mniejszości narodowych (Litwini, Ormianie) i etnicznych (Romowie, Karaimi, Łemkowie) w Polsce. Analiza wykazała, iż problemy te są jeszcze zbyt mało rozpoznane i niezbyt często stawały się przedmiotem badań naukowych w obszarze kultury wydawniczej i piśmienniczej.

Słowa kluczowe: mniejszości narodowe w Polsce, mniejszości etniczne w Polsce, biblioteki, kultura książki